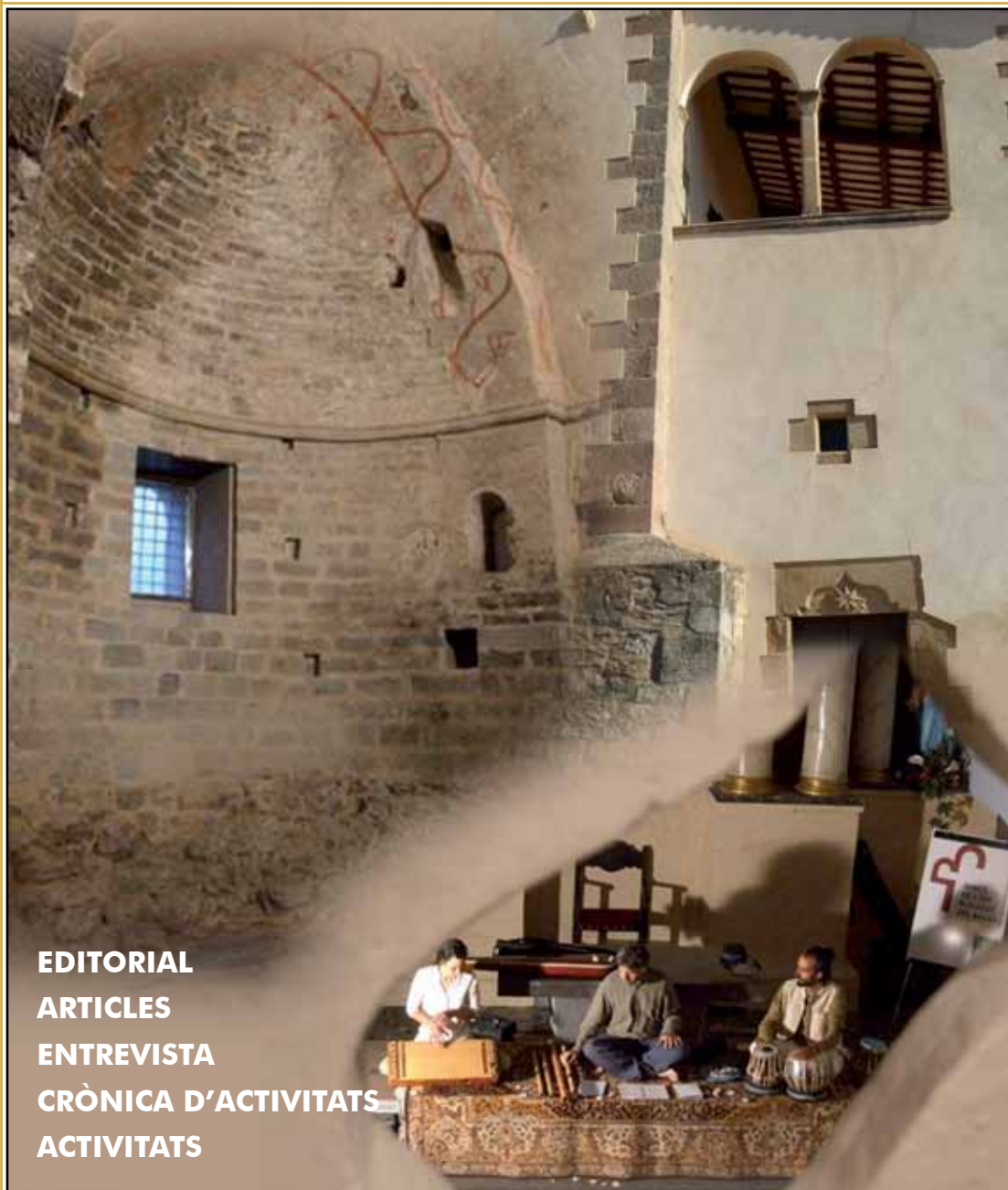

Número 168
maig-agost
2012

el butlletí

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DEL BAGES

EDITORIAL

ARTICLES

ENTREVISTA

CRÒNICA D'ACTIVITATS

ACTIVITATS

AMICS
DE L'ART
ROMÀNIC
DEL BAGES

el butlletí

Edició

AMICS DE L'ART ROMÀNIC
DEL BAGES

Carrer Sabateria, 3 i 5 (Els Carlins)
08241 Manresa

Apartat de correus núm. 9

Correu-e: aarb@aarb.cat

Web: <http://www.aarb.cat/>

Coordinació

Carme Torras

Disseny i composició

Anna Martí

Imatge de portada

Església del Roser de Súria, Oller del Mas
i Santa Eugènia de Relat

Consell Assessor

Joan Badia

Gene Costa

Francesc Gasol

Correcció

Maria Alba Badia Guitart

Impressió

Sarrió

Dipòsit legal

B-3551984

Tiratge

300 exemplars

EDITORIAL

Un any més i ja en van tres, els Amics de l'Art Romànic del Bages hem organitzat un nou Cicle de "Música i Romànic", i un altre cop l'experiència ha estat del tot positiva. Des de la Junta en fem una bona valoració: els actuants han estat tots ells a un molt bon nivell, actuacions ben diferenciades musicalment parlant, amb el nexa comú de l'espiritualitat, i que alguns d'ells ens han sorprès gratament.

També valorem molt positivament les explicacions de tots els guies als llocs visitats: creiem que van aconseguir captar l'interès dels assistents i ens van fer conèixer una mica millor el nostre interessant patrimoni bagenc. I, ja que parlem de patrimoni, tots els llocs visitats entenem que van ser ben adients, fent menció que alguns dels indrets visitats eren ben desconeguts per part dels assistents.

Val a dir que aquest any hem fet una excepció en el concert i visita a l'Oller del Mas situat al barri de Salelles de Manresa. No és un conjunt romànic, però sí que es tracta d'un indret amb arquitectura civil medieval, lloc espectacular del qual en vam poder gaudir tots els assistents.

Volem remarcar també molt especialment el suport rebut de les institucions col·laboradores, en concret, del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya - Serveis Territorials de la Catalunya Central-, i les diferents regidories de Cultura dels Ajuntaments de Manresa, Súria i Avinyó. Creiem important per a entitats com la nostra, que els governs autonòmics i locals, s'impliquin en iniciatives culturals com "Música i Romànic", iniciatives que ajuden a crear i enfortir la cultura del nostre país.

Volem agrair també, a les parròquies de Súria i Avinyó, al Convent de les Caputxines de Manresa, i a l'Oller del Mas, les facilitats rebudes per poder efectuar els diferents concerts i les visites, i també el nostre agraïment a tots els col·laboradors que econòmicament ens han donat el seu ajut, sense el seu suport això no hagués estat possible.

I a tots els assistents, gràcies també per venir, esperem que hagueu gaudit d'unes bones estones agradables i profitoses, i us hi esperem de nou l'any que ve.

La ciutat de *Baetulo* va ser fundada a inicis del segle I a. C. El lloc escollit per a la situació d'una nova ciutat al territori laietà va ser perquè aquesta zona combinava diversos aspectes, sobretot estratègics, com trobar-se davant del mar, permetia controlar la via que circulava pel litoral, estava situada a una plana sense noses geogràfiques als voltants, amb comunicacions obertes, i amb aspectes de subsistència, com les bones possibilitats agrícoles de la rodalia.

Baetulo era una ciutat emmurallada, situada sobre una petita elevació del terreny limitat per les rieres de Folch i Matamoros, amb una extensió d'unes 10 Ha, i una ordenació urbanística ortogonal orientada nord-oest/sud-est, amb eixos transversals paral·lels a la costa per adaptar-se a les irregularitats del terreny. L'interior del recinte emmurallat es distribuïa en *insulae*, amb carrers de cinc metres, i amb un sistema de terrasses per salvar el pendent del terreny. Al centre de la ciutat trobem el *forum* que dividia la ciutat en dues zones funcionals: la part alta era la zona residencial, i la part baixa estava destinada als edificis comunitaris, banys públics, mercat i el teatre.

Les diferents troballes arqueològiques que en aquests moments es troben a l'actual ciutat de Badalona són restes de la muralla, les termes, *domus*, *tabernae*, conductes d'aigua i el teatre. La gran varietat de restes arqueològiques trobades, tant a la zona residencial com a la zona funcional, donen una idea de la prosperitat de *Baetulo*.

Actualment, a Badalona no es pot veure cap resta de la muralla, perquè els seus vestigis han estat enterrats o destruïts, però si que podem fer una descripció a partir de les troballes.

Sota la plaça del bisbe Irurita s'han trobat 24 m del sector nord-est de la muralla, amb una torre quadrangular i una de les portes d'entrada a la ciutat. En aquest sector, la muralla mesura 1,5 m d'amplada, i se'n conserva de la part inferior entre 1 i 2 metres, assentant-se

sobre el terra. La construcció és de pedres irregulars, de majors dimensions a les fileres inferiors. La torre adossada a la muralla té unes dimensions de 7,1 x 7,8 m i l'interior de 4,6 x 4,6 m; s'hi accedia per la part sud-oest a través d'un passadís d'un 1,45 m d'amplada, paral·lel al carrer. Al costat de la torre, i defensada per aquesta, es troba la porta d'accés a la ciutat, de 3,35 m d'amplada.

A l'hort de les religioses franciscanes es va trobar 23 m del sector sud-est de la muralla, amb dues torres semicirculars defensives separades entre elles

per una distància de 9 m. En aquesta zona, la muralla té 1,25 m d'amplada i 3,20 d'altura; dels quals 2,25 m eren de fonament i 95 cm d'edificació exterior. Descansava sobre sorra i s'utilitza la tècnica de l'encofrat amb pedres de grans dimensions.

A la part alta del Clos de la Torre es va poder seguir el traçat de la muralla d'uns 30 m de longitud, però només es conservava l'última filada formada per grans pedres.

Per finalitzar, a l'hort de la casa número 3 del carrer Fluvià va aparèixer un petit segment de la muralla del sector nord-est, i com a l'anterior troballa, només s'havia conservat l'última filada d'un 1,6 m d'amplada, aquesta part de la muralla s'assentava sobre terra argilosa.

Pel que fa a les termes se sap, gràcies a una inscripció dedicada a Marco Fabio Nepos *curator balinei novi*, que la ciutat de *Baetulo* disposava de dos banys públics. Les excavacions realitzades en les últimes dècades a la ciutat han proporcionat informació de dos edificis termals. Un, es conserva sota l'actual Museu Municipal, i l'altre molt poc estudiat a l'hort de les religioses franciscanes que no descriurem.

Les termes de *Baetulo* consten d'un cos central on estan ubicades les sales principals i una sèrie de dependències i serveis necessaris pel seu funcionament. La construcció descansa sobre un aterrossament del terreny.

BAETULO, DESCOBREIX LA CIUTAT ROMANA

Xavier Guerrero Pariente

Traçat de la ciutat de Baetulo

Les sales principals són: el *caldarium*, ubicat a l'extrem nord-oest, és de planta rectangular de 10,85 x 5,85 m. La sala està pavimentada amb un mosaic de tessellats de marbre blanc, amb dos motius decoratius principals en blanc i negre, un central, amb una decoració geomètrica, i altre, en un angle, amb dofins, que emmarca un *labrum* o pila d'aigua freda. Disposa d'una piscina que queda separada de la sala per un petit mur, aquest mur té dos passos situats a cada banda per facilitar l'accés a la piscina. Aquest pas s'utilitzava també com a respall per prendre el bany en posició asseguda. A prop de la piscina, hi havia un forn que servia per escalfar l'aigua i el terra, fent passar l'aire calent per sota del paviment a través dels hipocausts.

Al voltant del *caldarium*, excepte al costat de la piscina, les parets presenten uns prestatges de 48 x 48 cm, que descansen sobre un fris esculpit. Només se'n conserven dos al costat sud i dos al costat nord-oest.

El *tepidarium* es comunicava amb el *caldarium* mitjançant una porta de 0,9 metres situada al costat sud-est de la paret, estava pavimentada amb un mosaic de tessellats de marbre blanc i a les parets de la sala hi havia una sèrie de prestatges. Només es conserva la meitat inferior de tots els prestatges al mur sud-oest i sud-est.

El *frigidarium* és una sala de 3,65 x 6,05 m que disposa d'una piscina poc fonda ubicada al costat nord-oest, a la seva entrada hi ha un mosaic de peces romboïdals de pissarra. Al costat del *frigidarium* es troba la *palestra* que és l'espai dedicat als exercicis físics.

Les *domus* o cases romanes les trobem a Dalt la Vila, entre els números 45 i 53 del carrer Lladó. Aquestes tenen una superfície a l'entorn dels 500 m² i van ser construïdes durant la segona meitat del segle I a. C., en un moment de gran prosperitat per a la ciutat. La casa dels dofins disposava d'una sèrie d'habitacions al voltant d'un atri de forma rectangular. Al centre hi havia un *impluvium* pavimentat amb un mosaic de tessellats blancs i negres, formant un dibuix geomètric amb quatre dofins als angles.

De les habitacions que envolten l'atri, la més gran és *tablinum* o la sala on es rebien les visites, pavimentada amb un mosaic de tessellats blancs i negres, formant dibuixos de flors. Una altra habitació, situada al nord-oest de l'atri, estava pavimentada amb un mosaic del tipus *opus sectile*, format per plaques de marbre blanc, rosat i pissarra negra, correspon al *triclinium*. Una tercera sala situada a l'est de l'atrium, és identificada com un dormitori. *Cubiculum* és la sala de representació o jardí organitzat a l'entorn d'un *lacus* o estany rectangular i diverses sales obertes, com l'*oecus* o

Conducte

Tèrmes idecumanus

Tèrmes idecumanus

menjador d'estiu. Ambdues cases estan equipades amb una zona situada a l'entorn de l'*hortus* dedicada a la producció i emmagatzematge de vi.

Sota la plaça de J. Font i Cussó i el bloc de vivendes del costat, hi ha diverses restes romanes, entre elles, un edifici públic identificat com tendes o *tabernae*. L'edifici públic ocupa la meitat d'una *insula* de 30 m de llarg, delimitada per un carrer longitudinal (*decumanus*) i dos de transversals (*cardines*), estava dividit en cinc *tabernae*. Els murs de façana eren realitzats amb grans blocs de pedres, que donen una sensació monumental.

El *decumanus maximus* (o carrer principal orientat est-oest) separava aquest edifici d'un altre, situat a la meitat superior de la *insula*, del que es van trobar tretze àmbits, alguns amb empremtes de *dolia*, aspecte que fa pensar que era un magatzem.

Al sud-est de l'autopista Barcelona-Mataró es conserva un conducte d'aigua. Està orientat nord-oest/sud-est i té una longitud de 92 metres, dels quals 38 són visibles i es troben en bon estat. La coberta és de volta de canó, a la part central de la volta hi ha un pou de registre tapat amb grans pedres, que durant l'època d'utilització devia servir per a neteja i manteniment. L'altura del conducte es d' 1,5 metres. Del seu interior surten tres conductes més pe-

tits, dos cap a l'est i l'altre cap a l'oest.

L'any 2000 es van identificar les restes d'un teatre romà al cim del Turó. En el seu moment, seria visible des del mar i, segons el radi de l'antiga graderia, de 44 metres, tindria capacitat per a 1.500 o 2.000 espectadors. Existien indicis documentals i formals que feien presagiar la seva existència -com la inusual traça semicircular del carrer de les Eres, el plànol cadastral o el fet que l'indret fos denominat "l'antigor" el segle XI-, però en mancava l'evidència arqueològica, confirmada arran d'unes excavacions.

Tèrmes idecumanus

La gran quantitat de troballes de la *Baetulo* romana conservades, excepte les muralles, demostren el gran esplendor de l'època. La majoria es troben al Museu Municipal i poden ser visitades, sobretot les termes romanes. Però també es poden realitzar diferents recorreguts per la ciutat i gaudir de les restes esmentades.

LA MÚSICA DEL "MÚSICA I ROMÀNIC 2012"

Aquest 2012 hem gaudit de músiques diverses i de qualitat, com sol ser habitual en el nostre cicle, un cicle que cada cop desperta l'interès a més persones més enllà de la nostra comarca

atretes per una programació original, de qualitat i sorprenent. També atretes pels espais extraordinaris i pel romànic. Aquest tercer cicle ha estat novament un èxit tot i que el temps no ens ha acompanyat i tampoc el cicle econòmic com tothom sap.

El primer dels concerts celebrat al Convent de les Caputxines va despertar molt d'interès i a l'església gairebé no s'hi cabia. Vam gaudir d'un concert de noves sonoritats amb l'espectacularitat dels cants harmònics i que no va deixar ningú indiferent. Va ser un concert de sonoritat minimalista, on a poc a poc es desplegaven els sons harmònics dels cantaires. Molts dels assistents vam descobrir aquest tipus de cant on cada cantaire feia alhora 2 o més sons, creant un ambient serè i tranquil on fluïen sons molt aguts creant acords més enllà de la veu principal. MUOM, és una formació integrada per gent

de diversos països establerts a Barcelona, dels 6 cantaires que hi havia en aquesta ocasió hi havia un italià, una alemanya, una canadenc, un madrileny i dos catalans. També en aquest concert vam poder gaudir d'un autèntic violi barroc tocat per Farran Sylvan, una intèrpret de reconegut prestigi internacional.

En el segon concert, de caire més clàssic, vam gaudir de la formació ALLA LUCE ENSEMBLE (música antiga) un conjunt de música antiga format per Hugo Bolívar (contratenor) i Xavier Soler (tiorba, guitarra barroca i viola de mà). Aquest dia tot i la intensa tempesta que va caure a gairebé tot el Bages, els assistents vam gaudir d'un magnífic concert amb un repertori del Renaixement hispànic fins a la música barroca,

on es van alternar peces vocals i instrumentals. La seva interpretació va transmetre l'emoció i la sensibilitat que conté la música antiga utilitzant rèpliques d'instruments i tècniques vocals de l'època. Vam gaudir de belles composicions amb un alt contingut espiritual i d'uns músics, tècnica i instruments poc habituals, embolcallats per la extraordinària acústica de l'església del Roser.

III CICLE DE MÚSICA I ROMÀNIC 2012

Maig-Juny 2012

Albert Giménez Montse Barniol,
Albert Fàbrega, Francesc Villegas

En el tercer concert vam gaudir de la música clàssica o culta de la Índia, una rica tradició musical que es remunta possiblement a una època igual o fins i tot anterior a la de la Grècia clàssica. Una música d'un refinament i riquesa extraordinaris que s'ha mantingut viva durant tot aquest temps i que ha influenciat a moltes altres músiques d'arreu del planeta. Una música carregada de misticisme. Una exhalació serena a la Natura i la consciència. ALBERT G.TRIO ens van oferir aquest concert amb el protagonisme del bansuri, (del sànscrit bans=bambú suri=notes, notes de bambú) aquesta flauta relacionada amb el Déu Krishna, és un senzill i auster instrument també molt i molt antic que requereix però molta tècnica, acompanyat sempre per la tambura i la tabla a la percussió. Aquest concert pretenia ser una introducció a les ragues, que és com s'anomenen les composicions d'aquesta música. Vam poder escoltar diverses ragues i gaudir dels seus ambients serens i tranquils.

En el quart i últim concert vam gaudir d'un dels cantautors catalans més interessants del panorama actual. En l'ídil·lic espai de l'Oller del Mas, EDUARD CANIMAS ens va presentar el seu darrer disc "Sagrat Cor". Amb unes lletres carregades de contingut i saber fer acompanyades per músiques i instruments diversos com guitarres, ukelele, flautes, dirluba, etc. El músic i cantant gironí acompanyat per

dos grans músics va saber crear una atmosfera on les lletres arribaven més enllà de l'habitual i es van crear diversos moments màgics que van deixar empremta en molts dels assistents. Amb aquesta magnífica actuació va concloure el tercer cicle del música i romànic, en el qual, per un any més, la qualitat i l'espiritualitat van ser la principal característica de la música programada i com sempre vam poder gaudir de molt diversos estils.

Albert Giménez

CONVENT I CLAUSTRE DE LES CAPUTXINES DE MANRESA

Rere els murs del convent de les Caputxines de Manresa, al carrer Talamanca, s'amaga un interessantíssim claustre, massa sovint injustament oblidat, que demana un estudi més acurat i aprofundit que en permeti traçar la seva història, descriure'n les seves vicissituds al llarg del temps i aportar llum sobre la iconografia i iconologia dels seus capitells, així com sobre la seva filiació artística.

Els capitells, pels quals s'ha proposat una cronologia de finals del segle XIV-principis del

XV, arribaren al convent de les caputxines, de la mà de Joan de Peguera, protector de la comunitat, pels volts de 1652. En aquest moment, es refà el convent (1638) situat a la casa del Trull, casa natal de la manresana Serafina Prat, per tal d'adequar-lo a les necessitats de la vida comunitària. Al nou edifici de les caputxines li escauen bé els capitells procedents d'una altra comunitat femenina, la de Valldaura, establerta a la ciutat a les darreries del segle XIV, amb monges procedents de la comunitat homònima d'Olvan (Berguedà).

La convulsa història del segle XX ha contribuït a la dispersió del conjunt, tot i que desconeixem com va arribar al convent al segle XVII. L'any 1909, arran de la Setmana Tràgica, l'església i part del monestir foren incendiats i, consegüentment, malmesos. Els danys van impedir l'ocupació de l'edifici durant un parell d'anys. No gaire més tard, l'any 1936, l'edifici fou enrunat i el claustre desmuntat per establir una plaça de mercat a l'indret. Gràcies a la intervenció de Lluís Rubiralta, part dels capitells es van conservar; alguns anaren a parar a d'altres indrets (Convent de Santa Clara) i algun d'altres, inevitablement, es va perdre. No és fins acabada la Guerra Civil, l'any 1939, que el conjunt es va poder refer i muntar de nou el claustre on els capitells conservats conviuen

amb les còpies d'altres peces malauradament perdudes.

Els capitells alternen relleus amb escenes narratives amb d'altres amb decoració vegetal o zoomòrfica. Davant la impossibilitat d'analitzar-los un per un –i tenint en compte que en les còpies es repeteixen temes–, destaquem únicament alguns capitells. És interessant, per exemple, el capitell on es figura la purga (galeria nord), una iconografia que podem trobar en algun cadirat de cor (Zamora) i, en àmbit català, d'una manera similar, en una de les finestres del palau del rei Martí a Poblet. Si bé s'ha identificat l'escena com una pràctica mèdica, és especialment interessant la interpretació d'aquesta (Rosa Terés –a propòsit de Poblet) com la figuració d'una acció pecaminosa, que alertaria a la comunitat de pecat que cal evitar (per confirmar aquest possible significat en el si del programa iconogràfic del claustre seria necessari, però, un estudi més profundit). De ser així, és possible que el missatge continués en el capitell que es disposa al seu costat, on es representa el pecat original amb Adam i Eva nus, a banda i banda de l'arbre en el qual, seguin la iconografia habitual s'enrosca la serp.

En d'altres capitells hi són esculpides les figures de monjos; mentre que en un altre es figuren un parell de santes màrtirs (també a la galeria nord), una de les quals identificable amb Santa Caterina d'Alexandria per la roda del martiri que ostenta entre mans. Aquest capitell presenta una gran semblança amb un

dels custodiats a Santa Clara. No cal dir que la figuració de santes màrtirs, en el si d'un claustre d'un convent femení, proporcionaria a la comunitat de models a seguir.

Per la seva temàtica, em sembla interessant recalcar la figuració de la lluita del sant i el dimoni (galeria oest), un tema recurrent en la iconografia (i hagiografia) monàstica i eremítica.

Destacaria encara, per la seva bellesa plàstica, un capitell de la galeria est on atlants sostenen uns arcs trilobulats d'una microarquitectura gòtica.

Montse Barniol

L'ESGLÉSIA DEL ROSER DE SÚRIA

L'actual església del Roser va ser, fins a l'any 1954, la parroquial de Súrria, sota l'advocació de Sant Cristòfol.

La primera notícia documental es situa en els anys 1025-1050, en la relació de parròquies del bisbat de Vic, tot i que en aquella relació no es dona l'advocació. En qualsevol cas hi hagué una primitiva església de la qual, en la intervenció arqueològica de l'any 2004, no se'n va trobar ni rastre. Tot i que la presència, a l'interior de l'absis romànic, de tombes de caixa de lloses, que es poden datar en els segles IX-X, confirmen l'existència d'aquell primer temple.

L'església romànica data del segle XIII. D'aquella església en queden restes importants, especialment l'absis i els pisos inferiors del campanar. L'excavació del 2004 va permetre conèixer la planta sencera del temple romànic, que feia 15 metres de llarg per 4,5 metres d'ample. El mur lateral de tramuntana coincidia amb la línia de pilastres nord de l'actual nau central, que separa aquesta de la nau lateral de tramuntana. El mur de migdia corria uns 3,8 metres més al nord de la separació actual de la nau principal i la nau lateral sud.

El segle XV es van fer reformes, es va sobrealçar l'absis i es va repintar el presbiteri, que contenia el primitiu retaule de l'altar major, dedicat

a Sant Cristòfol. Restes d'aquelles pintures són visibles actualment a l'interior de l'abis, després de la restauració del 2004.

A mitjans del segle XVII, l'església, que seguia sent d'una sola nau, es va ampliar 3,8 metres al sud, i es va allargar 12 metres cap a ponent, de manera que la seva única nau coincidia amb l'actual nau central del temple.

El 1862, impulsat pel rector i per l'Ajuntament, a causa d'un gran increment de la població provocat per la revolució industrial, es va procedir a la darrera gran reforma del temple, construint les dues naus laterals. La nau nord va requerir importants desmunts de terres i el tancament definitiu de la porta de migdia del castell, que actualment queda a l'alçada de sota-teulada de la nau lateral nord. Amb la construcció, després de la Guerra Civil, de la nova església parroquial, la vella església va dedicar-se a la Mare de Déu del Roser.

La intervenció arqueològica de 2004 també va treure a la llum restes d'una gran construcció domèstica d'època ibèrica, un gran mur de la qual és avui visible a l'interior de l'absis. Va aparèixer ceràmica ibèrica de diversos tipus, entre els quals hi havia fragments decorats de càlat.

L'església va tenir al llarg del temps diversos altars i confraries dedicades a diferents sants. En la segona meitat del segle XVIII un llarg conflicte entre les confraries de Sant Antoni i Sant Jaume va acabar amb un incident en el qual els confreres de Sant Antoni van treure Sant Jaume del seu altar i el van amagar. Això va indignar al bisbe, que va decretar la dissolució de les dues confraries i la substitució dels seus altars per altres sants. També va manar que, a partir de llavors, les tres grans festes locals, Sant Cristòfol, Sant Antoni i Sant Jaume, quedessin reduïdes a una única Festa Major, el primer diumenge després de la festivitat de Sant Cristòfol.

Albert Fàbrega

SANTA EUGÈNIA DE RELAT

Aquesta església parroquial s'erigeix en un planell sobre la riera de Relat, dins el terme municipal d'Avinyó, al Bages, poc abans que les seves aigües arribin a la riera Gavarresa.

El lloc rio lato, Relat, surt citat l'any 951, dins el territori de l'antic terme del castell d'Oristà. Una primera església, resta documentada l'any 982 que, el 1104, per diverses donacions i restitucions fetes per la família Lluçà, senyors de Relat i de la seva església de Santa Eugènia, juntament amb la parròquia propera de Sant Marçal, un xic més amunt, i els seus respectius termes, passaran al domini del monestir de Ripoll. Altres masies i béns d'aquests dos termes, al llarg dels segles, passaren a ser propietat dels monestirs propers de L'Estany i Sant Benet de Bages.

Degut al nomenament dels rectors per part del monestir de Ripoll, durant segles hi hauran friccions amb el bisbat de Vic i no serà fins el segle XVIII que aquest n'obtindrà definitiu-

vament la potestat. Sant Marçal consta ja documentalment com a parròquia l'any 1038, en canvi, Santa Eugènia, no la tenim relacionada fins el 1154 en un llistat existent al bisbat de Vic, descobert no fa massa anys per Mn. Antoni Pladevall.

Fins al principi del segle XIX que Relat passà al municipi d'Avinyó al Bages, aquest territori formà part del deganat del Lluçanès.

No sabem com era el primitiu edifici pre-romànic citat al segle X, però ben segur, degut a estar en un lloc rural, seria d'una sola nau rectangular i absis carrat com es feia en aquell temps, possiblement cobert amb una teulada senzilla. L'edifici del qual ens ha pervingut el campanar i una petita part de la seva estructura d'arcs i parets, fou aixecat en el segle XI. L'actual església barroca fou construïda a partir de 1680, d'una sola nau amb capelles laterals, havent-se afegit el 1895, una capella per al Santíssim. El campanar romànic, fou restaurat el 1979.

Seria molt interessant fer una excavació dels paviments, intern i extern de l'església i el seu entorn immediat, per tal de descobrir les restes de les antigues construccions pre-romànica i romànica, així com de la necròpolis parroquial més antiga. Part de l'absis semicircular de l'església romànica, sabem que ja fa un temps fou localitzat. Aquesta església, probablement, per les restes de parets que es veuen, seria d'una

planta en creu, al contrari de com s'ha descrit sovint dient que era d'una sola nau rectangular i absis. L'esvelt campanar que ha quedat, és de torre quadrada de tres pisos, poc característic de les esglésies romàniques del Bages que solen tenir solament una petita espadanya. Al primer pis hi té finestres simples amb un arc de mig punt adovellat; al segon, finestres geminades amb petites columnes al mig, i al tercer, amples finestrals oberts als quatre vents. L'estil d'aquest conjunt és l'art llombard importat a Catalunya de la Llombardia, per l'abat-bisbe Oliba a inicis del segle XI.

L'any 1935, els centres excursionistes de Catalunya, de Barcelona, i Montserrat, de Manresa, feren excavacions al lloc de Sant Marçal de Relat, localitzant una molt interessant necròpolis medieval havent-se trobat diversos objectes ceràmics datats del segle XII. Aquest materials, així com altres moltes notes de la història, els costums i les tradicions del poble d'Avinyó, foren recollits en un quadern manuscrit pel metge humanista, fill del poble, Dr. Atilà Herms i Juvany. Cal destacar que aquestes notes han estat publicades recentment en format llibre per l'Ajuntament, sota el títol *Escrits sobre Avinyó*.

D'altra banda, la nostra Entitat va donar l'any 1990, el Premi Capitell a Mn. Josep Saborit, rector durant molts anys d'aquest lloc, que destacà en la conservació del patrimoni que li era encomanat.

Francesc Villegas

Quan es parla del patrimoni de Manresa segurament que ens vénen a la memòria imatges com la Seu, la Cova, la vista de l'entrada sud, el Casino, el Passeig, el Parc de l'Agulla, el Museu, etc. La veritat és que Manresa té la sort de tenir un patrimoni ampli, variat i interessant. Entre els elements del nostre patrimoni un capítol molt important està format pel patrimoni industrial. Això és perfectament lògic si tenim en compte que Manresa és una ciutat industrial, que al llarg dels segles XIX i XX ha anat desenvolupant una important industrialització que amb la indústria tèxtil com a motor central ha anat desenvolupant altres indústries. Com a resultat d'aquest procés Manresa ha conservat molts elements industrials. Aquests elements constitueixen un patrimoni que fins fa pocs anys no es valorava gaire i no es considerava veritablement com a patrimoni. Però el cert és que tant a Manresa com arreu del món cada vegada més el patrimoni industrial ocupa un creixent interès tant en els sectors acadèmics, culturals com populars. Els elements industrials ja ocupen sortosament el seu lloc dins el conjunt dels béns del patrimoni.

Podem constatar que actualment Manresa disposa d'un Catàleg del Patrimoni molt complet i que s'ha fet seguint els criteris més avançats en relació a la protecció del patrimoni. El Catàleg del Patrimoni de Manresa s'ha refet totalment i ha incorporat molts elements nous que abans

no estaven protegits. Pel que fa als elements industrials de Manresa que d'alguna manera estan protegits legalment són uns 37. Aquesta quantitat suposa un gran augment respecte a la dotzena d'elements que hi havia en l'anterior Catàleg del Patrimoni que es va aprovar l'any 1985. Aquest significatiu increment respon als nous criteris respecte al patrimoni i en especial respecte al patrimoni industrial.

EL PATRIMONI INDUSTRIAL A MANRESA

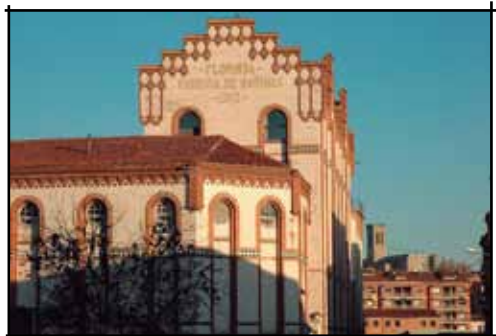
Jaume Serra i Carné

Les peces del nostre patrimoni industrial són força nombroses i són elements molt diversos i variats, com les fàbriques, les rescloses, les xemeneies, les farineres, establiments relacionats amb l'energia elèctrica, etc. El Museu de la Tècnica de Manresa constitueix segurament l'element més conegut i visitat del nostre patrimoni industrial. La indústria de la cinteria hi està magníficament representada.

Sens dubte que les fàbriques constitueixen la part més significativa i important del patrimoni industrial. En aquest cas Manresa té la sort de conservar encara dues gran fàbriques. Una és la joia de la Fàbrica dels Panyos, l'antiga fàbrica Miralda i després fàbrica Portabella. Aquesta fàbrica que es va començar a construir al 1820 actualment està considerada Bé Cultural d'Interès Nacional pel seu alt interès arquitectònic i històric. Es tracta de la fàbrica conservada més antiga de l'Estat espanyol. Fa poc temps es va fer una bona restauració

Fàbrica dels Panyos

Farinera La Florinda

Farinera Albareda

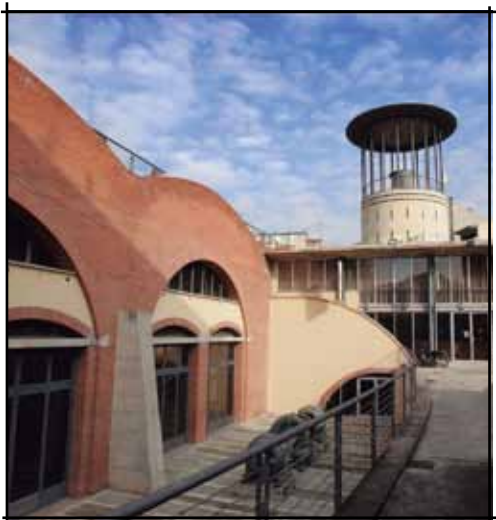
Fàbrica Bertrand i Serra

de la teulada. Ara falta acabar de realitzar la restauració de la resta de l'edifici seguint el projecte que ja està elaborat. La fàbrica dels Panyos constitueix, doncs, la peça més valuosa del nostre patrimoni industrial. De la mateixa manera que quan volem ensenyar a algun visitant coses interessants de Manresa li ensenyem la Seu o la Cova com a màxims exponents d'art, també li podem ensenyar la fàbrica dels Panyos com al màxim exponent del nostre patrimoni industrial.

L'altra gran fàbrica de Manresa és la Fàbrica Nova. Del gran conjunt tèxtil de la fàbrica de Bertrand i Serra situat al Remei solament en queda dempeus la magnífica nau inaugurada el 1926. El pla urbanístic del sector va comportar ensorrar totes les altres edificacions del conjunt. Per sort es va conservar la nau més important de la fàbrica però es va decidir conservar només l'exterior, les façanes, i es permetia ensorrar tot l'interior. Això suposava una falsa conservació perquè un edifici està format no sols per la façana sinó també per l'interior. El valor del patrimoni també és mesura pel seu grau d'autenticitat. Esperem que en la realització del nou projecte urbanístic del sector es decideixi finalment respectar integralment, exterior i interior, de la Fàbrica Nova. El valor històric i cultural de la Fàbrica Nova és evident per a qualsevol manresà. La Pirelli i la Fàbrica Nova són les dues grans fàbriques de

la Manresa industrial on han treballat i lluitat generacions de manresanes i manresans.

Manresa té, doncs, dues grans obres de l'arqueologia industrial. Quantes ciutats poden dir que tenen una fàbrica de 1820 i una de 1926 una de cada segle amb les seves particulars característiques. La Fàbrica dels Panyos i la Fàbrica Nova són els màxims exponents de la Manresa industrial que hem de saber valorar i consegüentment hem de saber protegir, restaurar i salvaguardar per a les futures generacions.

Museu de la Tècnica

Parlem amb ...

Lluís Guerrero

Per Maria Costa

Lluís Guerrero i Sala va néixer l'any 1950 a Cervera, tot i que va passar la seva infantesa i joventut a Lleida. Va arribar a Manresa cap a l'any 1975 després d'haver finalitzat els seus estudis de Medicina. Ben aviat, trenta-cinc anys abans de doctorar-se, va sentir la necessitat d'endinsar-se en el coneixement de l'home com a ser biològic i en els orígens i desenvolupament del pensament i la cultura. Aquest interès el va portar a estudiar antropologia, prehistòria i història general i medieval, entre altres disciplines científiques i humanitats. Aquest polifacètic doctor també ha seguit una llarga trajectòria en el món associatiu manresà i de la comarca. Entre altres aspectes, va formar part de la junta dels Amics de l'Art Romànic del Bages arribant a ser-ne vicepresident als anys vuitanta.

Quina creu que és la situació actual de la cultura a la comarca del Bages i a la ciutat de Manresa?

Sovint ens queixem que es fan poques coses en l'àmbit cultural de la ciutat, però en realitat hi bullen un gran ventall d'activitats. Succeeix que la gent s'interessa i participa en poques iniciatives, però això no significa que hi hagi endormiscament social. Només hem d'agafar l'agenda d'activitats culturals que publica el

diari Regió7 per adonar-nos de la magnitud del programa. Crec que la ciutat de Manresa i la comarca del Bages tenen una dinàmica cultural elevada i en efervescència.

Quines diferències destacaria entre l'època de la seva vicepresidència d'AARB i l'actualitat?

M'agradaria comentar-ne dues: una, l'activitat pròpia de l'entitat, i la segona, la posició de l'associació en el món cultural manresà. Pel que fa a la primera, hi havia un dinamisme molt important perquè en aquell moment encara podíem fer neteges i consolidacions bàsiques de monuments romànics, i medievals en general. Després que es traspassen les competències de Cultura a la Generalitat, el 1981, això es prohibeix. Es desaprofiten el recursos humans i tot es professionalitza i burocratitza en excés. L'associació deixa de tenir un paper important en el camp del salvament dels monuments; aquelles feines de manteniment i consolidació, mai de restauració, cauen en un injust oblit. Ara aquestes tasques no les fa ningú perquè l'Administració, per bé que en conserva la competència. La Generalitat ha salvat monuments emblemàtics i ha col·laborat en mantenir-ne altres, però no tots. D'aquests altres que no reben atenció no se'n cuida ningú, i quan cauen és per sempre. Aquesta situació s'ha agreujat en els últims anys a causa de la difícil situació econòmica per la que està passant el país. En els propers anys no es destinarà ni un euro a molts d'aquests monuments, i per tant, valdria la pena que la Generalitat es replantegés que sota unes directrius i tutela oficial, la nostra associació pogués reprendre el treball de camp. Fins que no tornin a haver mitjans i recursos, aquestes feines serien d'utilitat al país. Pel que fa al paper de l'entitat en el context cultural manresà, abans hi havia molt més moviment i motivació per part dels socis i

simpatitzants. Més interès per anar a les excursions, a les visites guiades, a les conferències... la vida associativa era plena d'activitat. Ara, malgrat els esforços de les successives juntes, tot això ha anat a menys. Amb això no vull dir que no es facin coses de mèrit, sinó que el ressò a la convocatòria d'activitats proposades per la junta de l'AARB ha disminuït, com succeeix en tot el món associatiu. Avui la cultura i l'oci han d'afrontar el consumisme d'entreteniment superficial, breu i a la carta, que enriqueix poc a qui en participa.

Què és el que més li crida l'atenció de l'estudi de la història i de l'antropologia?

El que més m'interessa, en general, és l'Home. L'home com a espècie biològica, que té unes característiques físiques, psicològiques, patològiques i culturals. L'evolució des dels últims 4-5 milions d'anys ha afaïxonat l'ésser humà, i el nostre coneixement d'aquest llarg període és ben escàs. Dels últims anys, del que denominem prehistòria recent i història, en tenim moltes més dades que s'han de recollir de forma sistemàtica. Tinc una gran curiositat per saber com ha evolucionat l'home no només físicament, sinó també en el terreny cultural i social.

Quin creu que és el tracte que dóna l'administració local a l'art medieval de la ciutat?

Manresa està molt identificada amb l'art medieval, i només cal mirar-ne algunes mostres. Manresa està molt compromesa amb la Seu i el seu contingut, com el Frontal Florentí, els retaules gòtics, el Crist romànic, la necròpolis del segle XI i altres espais i peces del conjunt. També busca la solució per al Pont Nou, el que en temps fou el viaducte medieval més llarg de Catalunya i que ara pateix els estralls del temps. Sense oblidar de l'interès que té per Santa Clara, el claustre de les caputxines, Sant Marc, els fons del museu, etc. L'Ajuntament vetlla pel nostre patrimoni i necessita trobar recursos en temps molt difícils.

Vostè és vicepresident de l'Associació dels Amics de la Seu de Manresa. Com valora les

reformes que s'han fet i les que es fan ara?

La formulació urbanística de la Plaça de la Reforma ha estat un error que cal assumir com a fet consumat i ens hi haurem d'acostumar. L'error ha estat elevar la plaça i fer-la pujar pel Puig Cardener. Una plaça en posició inferior, on era, i posada al dia, hagués estat bé, com també posar en valor els talussos i enjardinar-los, creant un marc no agressiu amb la basílica en què ella fos la protagonista. Altrament, la consolidació i restauració de l'edifici va avançant i en podem estar orgullosos. El conveni institucional que dóna alè a les obres no es pot aturar i ha de garantir la conservació del principal monument de la ciutat.

Com veu el futur de l'entitat dels Amics de l'Art Romànic del Bages?

Crec que s'hauria de treballar de cara a fer una funció vicariant del que no pot fer la Generalitat, per la seva manca de mitjans. Per exemple, vigilància dels monuments, estat de conservació, neteja i consolidació, i un manteniment mínim perquè en el futur sigui viable la seva restauració, quan aquesta sigui un imperatiu. Aquest fóra un bon full de ruta. Si el futur només el basem en el marc social i els viatges, ens posem data de caducitat. S'ha de buscar el concepte d'utilitat des de un punt de vista del patrimoni, del Bages i de Catalunya.

Em podria dir tres trets característics que identifiquin la nostra entitat?

Pioners, difusors de la cultura i creadors d'esperança. Vam ser pioners perquè fins que no apareix l'entitat, el romànic i el patrimoni immoble i de l'Edat Mitjana a la comarca està quasi abandonat. La universitat en aquell moment ens queia lluny i el seu interès sobre el territori se centrava en focus molts concrets de la geografia catalana i en els edificis cabdals, i el romànic més humil o mig enrunat quedava per veure'l en alguna excursió i prou. Som difusors de cultura perquè s'ha donat a conèixer molt patrimoni. En aquest punt cal destacar l'obra iniciada pel senyor Xavier Sitjes

Continua a la pàgina 23

Tardes als Carlins. "El patrimoni industrial de Manresa". Jaume Serra Carné

13.04.12

Francesc
Gasol i Pujol

En Jaume Serra va fer-nos, temps enrere, una Tarda als Carlins per parlar-nos del patrimoni de Manresa i comarca. Al cap d'un temps, hem pensat que seria interessant repetir l'experiència però enfocant-t'ho, d'una manera exclusiva, al patrimoni industrial de la ciutat de Manresa. Ell n'és un bon coneixedor des de fa anys. De fet, s'ha especialitzat en la història social, d'on hem de destacar la seva tesi doctoral titulada "El moviment obrer al Bages i el Berguedà durant la Segona República", publicada pel Centre d'Estudis del Bages. Ha estat professor de català en diversos centres i de Ciències Socials a l'institut Pius Font i Quer. En Serra forma part de la Junta directiva del Centre d'Estudis del Bages i, per altra banda, és el portaveu de la Comissió de Defensa del Patrimoni; comissió on, per cert, també ha tingut ocasió de participar-hi puntualment qui escriu aquestes ratlles.

Manresa té un patrimoni artístic i històric notable, on el Gòtic, el Barroc i el Modernisme són protegits, divulgats i, finalment, se n'han fet itineraris molt interessants. Però fa l'afecte que les velles fàbriques estiguin en un segon pla, i tan sols, es destaquen, si algunes d'aquestes són d'estil modernista. El nostre patrimoni històric industrial no té, dins la nostra ciutat, el protagonisme que ciutats com Terrassa o Sabadell, li atorguen al seu. Aquí sembla que no ens ho acabem de creure prou. Potser és per-

què estem molt orgullosos de les nostres Seu i Cova de sant Ignasi, dels nostres casals barrocs del barri vell, o dels edificis modernistes del Passeig i voltants. I està molt bé tot això, però en Jaume Serra té l'encert de recordar-nos que Manresa ha estat un dels grans centres industrials del país,- fet que va fer prosperar la ciutat fins a fer que tingui el tamany que té, i no s'hagi quedat en un petit cap de comarca de deu o quinze mil habitants -, a més de tenir, malgrat les destruccions, un número elevat d'antigues fàbriques catalogades.

I parlant de catalogació, és una llàstima que hi hagi un desigual estat de conservació d'aquestes velles fàbriques i no hi hagi hagut una aposta més ferma de la ciutat per protegir-les totes de la mateixa manera. L'escorxador, la Florinda, Cal Balcells o la fàbrica del Guix, entre altres, han tingut una sortida als nous temps, força digna. En canvi, però, la gran Fàbrica Nova, les fàbriques que hi ha a Sant Pau, o bé, la més antiga conservada d'Espanya,-la dels Panyos-, llastimosament, segueixen amb un futur incert.

A l'acte van assitir-hi un xic més de vint-i-cinc persones que van mostrar moltes ganes per participar en l'habitual tertúlia que es fa després de la conferència.

Gràcies a tots i fins la propera.

El nou correu electrònic dels AARB és: aarb@arb.cat

Recordem també que, per visitar la nostra pàgina web, podeu entrar a www.aarb.cat on hi trobareu tota la informació actualitzada de les nostres diferents activitats.

Tardes als Carlins. Francesc Junyent. "El patrimoni barroc manresà"

01.06.12

Francesc Gasol i Pujol

El primer dia de juny va servir per fer l'última sessió de les Tardes als Carlins del curs, aquest cop, a càrrec de Francesc Junyent. En Junyent és llicenciat en Filosofia i Lletres i ha estat professor de batxillerat i ensenyament secundari, de reciclatge de català i de l'Escola d'Estiu del Bages. Ha estat membre de la Junta del Cercle Artístic, del Centre d'Estudis del Bages. Cal dir que també ha estat un dels fundadors, i posterior president, del Grup Autònom de la Institució Catalana d'Història Natural, i sotsdelegat al Bages del Col·legi de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències. Pel que fa a l'àmbit més proper a la nostra entitat, en Francesc Junyent ha presidit, fins fa poc, els AARB, i també ha participat en l'obra "Catalunya Romànica", pel que fa als volums del Bages i el que integra la Vall d'Aran. Convé recordar la seva àmplia bibliografia, així com, les seves col·laboracions amb el diari Regió 7.

Manresa és rica en barroc. Així ens ho ha recordat en Francesc Junyent. No només en gòtic i modernisme, sinó també en aquest art dels segles XVII i XVIII. Després d'una aproximació introductòria als trets generals de l'art barroc, s'ha explicat que el barroc català, va arribar a casa nostra una mica barrejat amb l'art renaixentista, i un cop consolidat el nostre barroc, aquest va fer que el classicisme trigués a arrelar a la nostra ciutat. En tot cas, Manresa, no només té interessants edificis religiosos i civils d'aquesta època, sinó que ser seu d'importants

tallers com el dels Grau, Padró, Sunyer, etc. Per una banda, Manresa ha sofert la desaparició d'edificis com l'anterior convent de les Caputxines, l'església de Sant Ignasi, a la plaça del mateix nom, i de nombrosos retaules, els fragments de molts d'ells es conserven a l'interessant Museu Comarcal de Manresa. Però, la nostra ciutat pot gaudir encara d'un patrimoni existent: els retaules que es troben al citat museu, els casals coneguts com Gomis, Suanya, Assols, Argullol, l'Oller, Amigant,...; els palaus de l'Ajuntament, el vell Palau de Justícia, i l'antic Col·legi de Sant Ignasi (Actual Museu Comarcal, Arxiu Històric i Oficina de Turisme); i les esglésies del Remei, la Inmaculada, i, sobretot, La cova de Sant Ignasi.

De la Cova, en Junyent n'ha fet una anàlisi especial, a causa de la riquesa històrica i artística del lloc. L'església, obra del vigatà Josep Morató, és d'un barroc del segle XVIII. El seu interior, però, és una barreja d'estils on hi cal recordar els noms dels artistes Ferrer, Flotats i Gallés. El sector del passadís que porta a la Cova, és d'un modernisme molt decorat, fruit de la idea d'en Martí Coronas. A les acaballes del segle XIX, s'edificà, just a continuació de l'església, la casa d'Exercicis Espirituals, obra d'en Joan Martorell.

Van assitir-hi una vintena de persones. A tots plegats, gràcies per venir, i fins a la tardor. A reveure.

FOTOS ACTIVITATS AARB

Sortida conjunta AARB. Amigos del Románico a Mura i Talamanca

22.04.12

Fotos: Marina Roma

FOTOS ACTIVITATS AARB

Sortida a La Segarra

13.05.12

Fotos: Maria Rosa Segarra

1. Sant Pere el Gros
2 i 4. Mas del Bon Dia
3 i 5. L'Atmtella de Segarra

FOTOS ACTIVITATS AARB

Sortida a Roses

10.06.12

Fotos: Joan Badia

FOTOS ACTIVITATS AARB

Sortida al Mas Llussà de Santpedor

08.07.12

Fotos: Joan Badia

FOTOS ACTIVITATS AARB

Viatge d'estiu a la Provença (França)

13-15.07.12

Fotos: Carme Torras

i Molins. Ell, sobretot, i tots els que el vam seguir, hem fet una prospecció i promoció del territori i dels seus monuments medievals molt important. I creadors d'esperança perquè crec que cal retornar als inicis de l'entitat si la Generalitat vol trobar la subtilesa legal perquè siguem útils de nou. La clau està en què els arqueòlegs territorials puguin supervisar els nostres projectes i els treballs de camp que se'n derivin. S'hauria de fer una crida unitària de país des de totes les associacions dels Amics de l'Art Romànic de Catalunya per proposar aquest tema a la Generalitat, ja que l'Administració ens pot anomenar col·laboradors i delimitar i normativitzar la nostra funció.

Vostè és membre de moltes entitats. Com valora el món associatiu de la comarca i la ciutat de Manresa?

Des de fa una anys cap aquí, el món associatiu s'ha vist a decaure i no per manca d'esforç de les associacions sinó que el què ha decaigut és el compromís de llarg recorregut amb la cultura. No obstant això, el fet que haguem d'afrontar un llarg període de temps sense recursos econòmics ens remet a temps pretèrit, quan la majoria d'iniciatives tiraven endavant a base de col·laboracions desinteressades. Espero que si hem de tornar a èpoques anteriors en quant a mitjans econòmics ho fem també pel que fa a valors socials i culturals.

III Cicle "Música i romànic" - Maig-juny

III CICLE DE CONCERTS "MÚSICA I ROMÀNIC 2012"

Divendres 4 de maig

Hora: 19 h.

Lloc: **Convent de les Caputxines de Manresa**

Actuació del grup "Muom".

Visita guiada a càrrec de Montse Barniol.

Diumenge 20 de maig

Hora: 19 h.

Lloc: **Església del Roser al Poble Vell de Súria**

Actuació del grup "Alla Luce Ensemble"

Visita guiada a càrrec de l'Albert Fàbrega

Diumenge 3 de Juny

Hora: 19,30 h.

Lloc: **Església de Santa Mª de Relat a Avinyó**

Actuació de l'Albert G. Trio

Visita guiada a càrrec d'en Francesc Villegas

Diumenge 17 de juny

Hora: 19,30 h.

Lloc: **Oller del Mas**, barri de Saleslles de Manresa

Actuació d'Eduard Canimas

Visita guiada a càrrec d'en Francesc Margenat.

Xerrada - Divendres 1 de juny

LES TARDES DELS CARLINS

Dia i hora:

Divendres, 1 de Juny a les 19 h.

Conferència:

"El Barroc manresà" a càrrec d'en Francesc Junyent i Maydeu.

Lloc:

Local dels AARB. Sala d'Actes dels Carlins.

Sortida - Diumenge 10 de juny

ROSES

Dia i hora:

Diumenge 10 de Juny de 2012
Sortida de Pl. Infants de Manresa a les 7'30 h. en autocar.

Inscripcions:

Viatges Masanés de Manresa, Socis AARB a partir del dilluns 21 de maig, i no Socis a partir del dijous 24 de maig.
Dinar, en un restaurant de la zona.

Visites guiades matí:

Ciudadella de Roses i al port pesquer de Roses, i a la tarda al Castell de la Trinitat de la mateixa població.

ACTIVITATS

Matinal - Diumenge 8 de juliol

SORTIDA MATINAL DE FI DE CURS AL MAS LLUSSÀ DE SANTPEDOR

Dia i hora:
Diumenge 8 de
Juliol de 2012
Sortida de Pl. In-
fants de Manresa
les 9 h. matí en ve-
hicles particulars.

Visita Guiada al Mas
Llussà a càrrec de l'his-
toriador santpedorenc
Josep Maria Feixas.
Hi haurà esmorzar
gratuït per a tothom.
No cal fer inscripció
prèvia.

Viatge d'estiu - Del 13 al 15 de juliol

VIATGE D'ESTIU 2012 A LA PROVENÇA (FRANÇA)

Dies:
del 13 al 15 de
Juliol de 2012.

Sortida:
7 matí des de Plaça
Infants de Manresa.

Visites:
Avignon, Abadia
de Sénanque, amb
els seus coneguts
camps de lavanda de
l'entorn, Abadia de
Silvacane, i un recor-
regut per La Camarga,
Santes-Maries-de-la-
Mer, Arles o Nimes.

Inscripcions
per a Socis dels AARB
a partir del dillus
11 de juny de 2012

no Socis dels AARB,
a partir del dimecres
13 de juny de 2012.
Inscripcions a Vi-
atges Masanés
Inscripció mínima per
fer el viatge 20 persones.

**Podeu consultar
tots els butlletins
a la nostra
pàgina web
www.aarb.cat**

márquez

Muralla del Carme, 10-12 - 08240 Manresa
Tel. 93 872 26 44 - Fax 93 872 15 49
www.e-marquez.com

SARRIÓ e-mail: sarrio@sarrio.net
Saciola, 21. MANRESA, Tel. 93 872 79 98

MANRESA
manresa@viatgesmasanes.com
Born, 6
Tel. 93 872 48 77

MANRESA
bonavista@viatgesmasanes.com
Mn. Jacint Verdaguer, 30-32
Tel. 93 878 41 41

Més informació a la web www.viatgesmasanes.com

